

УДК 316.32:001.18:140.8

<https://doi.org/10.33989/2075-1443.2020.44.220510>

orcid.org/0000-0003-4826-8463

Володимир Шаповал

ШАПОВАЛ Володимир Миколайович – доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ. Сфера наукових інтересів – філософська антропологія, філософія культури, філософія права

ЛЮДИНА ПЕРЕД ГЛОБАЛЬНИМИ ВИКЛИКАМИ СУЧАСНОСТІ: ЗНИКНУТИ ЧИ ЗАЛИШИТИСЬ?

Дослідження спрямовано на з'ясування сутності основних викликів, що постали перед сучасною цивілізацією, побудову сценаріїв можливого майбутнього, а також пошуки тих кроків, які могли б запобігти сповзанню до глобальної катастрофи. Адекватна відповідь на глобальні виклики сучасності передбачає вирішення значного спектра проблем, ключовою серед яких є кардинальна трансформація ментальної сфери, яка повинна не тільки змінити свою форму, підносячись з людського до, умовно кажучи, надлюдського рівня, але наповнитися новим, більш складним змістом.

Ключові слова: людина, цивілізація, природа, сучасні технології, глобальні проблеми, штучний інтелект, майбутнє.

Актуальність теми. Для людини немає більш важливого і більш інтригуючого питання, ніж питання про майбутнє світу і його власне майбутнє. Пророки, духовидці, філософи і вчені протягом багатьох віків створювали прогнози і намагалися передбачити, яким буде майбутнє (Бестужев-Лада (Сопр.), 2000; Франклин & Эндрюс, 2013; Барроуз, 2015). У більшості випадків дійсність виявлялась не такою, якою представляли її футурологи. Світ є більш багатим своїми внутрішніми потенціями, ніж це бачиться найсміливішим представникам прогностичної науки і філософії. Наш час характеризується неймовірним спектром думок з приводу тлумачень нинішньої критичної ситуації та перспектив, від оптимістичних, згідно з якими людство у недалекому майбутньому

© В. М. Шаповал, 2020

чекає задоволення всіх потреб і загальне щастя, до вкрай песимістичних, які говорять про неминучий і жакливий кінець. Як це часто буває, негативні настрої превалюють, для чого, на жаль, є серйозні підстави.

Світ стає все більш складним і суперечливим (Некlessа, 2015). Суспільство стає все більш динамічним, виникають нові сфери соціокультурного життя, технології і форми комунікації між людьми. Сущє відкривається раніше небаченими сторонами, супроводжується колізіями, не в останню чергу, завдяки суперечливій і деструктивній діяльності людей. Якщо люди претендують на те, щоб існувати на цій планеті далі, вони мають знаходити рішення таких, що постійно виникають, проблем. Однак кількість цих проблем зростає швидше, ніж можливості їх вирішення. Складається майже патова ситуація, коли не можна нічого не робити, але те, що робиться, у значній мірі, погіршує ситуацію.

Мета статті – розкрити основний зміст глобальних викликів, що переживає сучасна цивілізація, показати сценарії можливого майбутнього, а також ті кроки, які слід зробити для запобігання катастрофи, що насувається.

Основна частина. Сучасна цивілізація може пишатися своїми досягненнями. Успіхи природничих і технічних наук, а також таких, що спираються на них технологій, дозволили істотно поліпшити життя мільйонів людей. Значна частина людства позбавлена голоду, злиднів та інфекційних хвороб, має відносний матеріальний добробут і сприятливі умови життя, які постійно поліпшуються. Значних успіхів досягнуто у соціально-політичній сфері, сьогоднішній рівень свободи не йде ні в яке порівняння з тим, як це було сто-двісті років тому.

Проте, далеко не все так безхмарно. В окремих регіонах світу багато людей не тільки не мають основних благ цивілізації, але й позбавлені найнеобхіднішого. Це загострює конфлікт між багатим та бідними і не сприяє стабільності суспільства. Виникло чимало проблем, пов'язаних з тим, чим заповнити такі, що заново відкрилися, горизонти людської свободи (Шаповал, 2016). Для того, щоб їх вирішити, пропонується чимало засобів заповнити вільний час. Проте, далеко не всі вони є продуктивними. Необхідно припинити витратити матеріальні та фінансові ресурси на створення небезпечних і непотрібних речей і божевільні розваги, спрямовувати їх на вирішення життєво важливих, перш за все, екологічних і гуманітарних проблем. Однак, через економічні, соціально-політичні, релігійні, моральні та інші причини, підтримуються помилкова системи цінностей і стратегії поведінки, що не додає оптимізму щодо майбутнього.

Події змінюються настільки швидко, що багато хто не встигає осмислювати те, що відбувається. Прогнози з приводу найближчого

і більш віддаленого майбутнього, тільки-но з'явившись, застарівають. Футурологи з числа вчених і письменників-фантастів протягом останніх двох століть передбачили багато речей, які пізніше знайшли втілення на практиці, але, як це не дивно, мало хто уявляв собі, наприклад, появу Інтернету і тотальну «смартфонізацію» людства.

Швидкий розвиток технологій породжує ілюзію, що у найближчій перспективі людство зможе не тільки вирішити більшість своїх матеріальних проблем, здобути таке, що не старіє, тіло і надрозумні здатності, але й досягти безсмертя (Harari, 2016). Разом з тим, існує небезпека, що, рухаючись до того, щоб втратити біологічні складові своєї тілесності і мислення, які поступово будуть заміщатися технічними пристроями, людина перестане бути людиною у звичному розумінні цього слова (Fukuyama, 2002; Habermas, 2001). Позбувшись біологічної оболонки і отримавши повністю штучне тіло і штучний інтелект, людина ризикує перетворитися в абсолютно іншу істоту, змінивши не лише себе, а й всі сторони сучасної цивілізації. Якщо природне буде змінене на штучне, то у такому суспільному середовищі зможе жити тільки далека від природності, штучна людина. У неї не буде потреби у їжі, вод, кисні, які необхідні для підтримки біологічного життя, а енергію вона може черпати з наприклад, прямо від Сонця. У цьому випадку людина знімає з себе відповідальність за збереження біологічного природного середовища, що може мати непередбачувані наслідки.

Вважається, що людину як людину визначає її розум. Сьогодні на порядку денному створення інтелекту, рівного, а потім і більш потужного, ніж людський (Tapscott, 1997; Harari, 2016). Така перспектива, з одного боку, захоплює, а, з іншого, викликає серйозні побоювання. Вже сьогодні будь-яка людина, що має технічні можливості для роботи в Інтернеті, може отримати доступ до інтелектуальних ресурсів усього людства. Мережа підкаже не тільки, що робити, але й що думати і відчувати. Але, формуючи інформаційне середовище, ми тим самим, формуємо саму людину. За прикладами не потрібно далеко ходити: сучасний смартфон, при постійному зверненні до нього, здатний серйозно змінити людську свідомість.

Повноцінне втілення ідеї створення штучного інтелекту може докорінно змінити зовнішній вигляд і зміст людської цивілізації (Kurzweil, 2012). Просування у цьому напрямку може призвести до того, що роботи не будуть відрізнятися від живих людей ані за зовнішнім виглядом, ані за інтелектуальними характеристиками. Вже сьогодні вони виконують багато функцій, які раніше могла робити тільки людина, причому, роблять це швидше і якісніше. Вдосконалюючись далі, вони, у більш або менш віддаленій перспективі, можуть досягти сту-

пеню самосвідомості, залишивши позаду людський інтелект (Шмидт, & Коэн, 2013).

Відповідно до одного з варіантів, можливе майбутнє людини лежить в площині повної дигіталізація (оцифровки), спочатку, людського мозку, а потім – усього людського тіла. Цифрована людина буде існувати в цифрованому зовнішньому середовищі, де відмінності між реальним і віртуальним будуть повністю стерті (Бострем, 2016). Відбудеться зміна парадигми, яку сьогодні важко навіть уявити. Виникне, так звана, «ситуація сингулярності» (Kurzweil, 2005), яка буде знаменувати собою, що роботи зі штучним інтелектом стануть домінуючим фактором земної цивілізації.

Не виключено, що нові істоти набудуть не тільки надінтелект, але й складні емоції, близькі або навіть такі, що будуть перевершувати, те, що притаманне людям. Емоції – це, по суті, мозкова і тілесна активність, що виявляється в умовах нестачі інформації (Симонов, 1998). Сьогодні роботи з алгоритмічним мисленням навряд чи здатні до людських емоційних реакцій, оскільки людині притаманний інший склад мислення. Однак, не виключена поява машин, що будуть володіти асоціативним мисленням. Якщо це станеться, це буде ще одним з факторів стирання граней між людським і нелюдським способами мислення з усіма, що випливають звідси, наслідками.

Щоб людина (як вид) не стала придатком машини або – однією з машин у світі надтехнології, – вона повинна ускладнюватись, причому, швидше, ніж машини, які вона створює. Однак реальність є такою, що значна частина людей рухається у прямо протилежному напрямку, навмисно чи ненавмисно примітивізуючись і спрощуючись. Причому, це не є результатом якоїсь зловісної світової змови. Сам стан, в якому опинилося сучасне суспільство, зумовлює появу примітивних бажань і мотивів до дій. Тим більше, що недалеких людей легше привести до спільного знаменника, легше задовольнити їх потреби і керувати ними.

Разом з тим, оскільки необхідні не тільки керовані, але й ті, хто здатен керувати, паралельно йде інший процес. На тлі спрощення значної кількості членів сучасного соціуму, меншість реально ускладнюється, стаючи надрозумною. Нова інтелектуальна еліта зайнята дійсно креативною діяльністю, створює найдосконаліші продукти культури, управляє і контролює як технології, так і інших людей (Бард, & Зодерквіст, 2004).

На ранній стадії промислової революції, всіляко удосконалюючи технології, люди сподівались, що тим самим вони відкривають нові можливості вирішення різноманітних матеріальних і духовних проблем, нові шляхи розвитку суспільства. Але, як з'ясувалось, техноло-

гічна цивілізація має зворотні сторони (Шваб, 2016). Коли люди вступили на шлях техніки, вони нібито «відкрили ящик Пандори». Поряд з вдосконаленням певних сфер життя, виникли небачені раніше проблеми, з якими з великими труднощами вдається справлятися.

Значна частина зазначених проблем пов'язана з впливом цивілізації на природне середовище. Земна природа є тим місцем, де тільки й можуть проживати люди. Сьогодні рівновага біосфери серйозно порушена і продовжує погіршуватися (Данилов-Данільян, & Рейф, 2016). Багато в чому люди поведуться як паразити на тілі живої природи, поглинаючи її ресурси і отруюючи її відходами своєї життєдіяльності. Причому, немає ніяких ознак того, що цей процес зупиняться. У природі відходи життєдіяльності одних живих істот перетворюються у засоби для життя інших. Люди дійшли до такого стану, що вони (разом з домашніми тваринами) забирають у природи таку кількість ресурсів, що іншим живим істотам майже нічого не залишається (Біоємкість планети...). Попутно створюються мільярди тонн відходів, які природа не в змозі переробити. Паразити, що живуть у живій природі, кінець кінцем, можуть вбити свого «донора». Але вони залишають мільйони своїх нащадків, які розсіюються у просторі і знаходять нового «донора». Якщо люди знищать живу природу нашої планети, їм нікуди буде подітись: навколо безмежний і позбавлений умов для життя космос. Надії на переселення на інші планети дуже примарні.

Не підлягає сумніву, що рух людства «назад до природи» є неможливим. Тим більше, що природа не дуже ласкава до своїх дітей. Тут панує жорстока, така, що не знає жалю, боротьба за існування. У людей немає іншого виходу, крім неухильного руху вперед. Але треба зрозуміти мету і сенс цього руху.

Все говорить про те, що людина як вид збережеться і зможе йти далі шляхом прогресу, якщо радикально перебудує стратегію відносин між цивілізацією і природою та всередині своєї цивілізації. Треба менше забирати у природи матеріальних ресурсів і більше спиратися на власні, перш за все, інтелектуальні ресурси. Втручання людини у природні процеси має бути мінімальним. Якщо послідовно проводити політику мінімізації, то це дозволить біосфері включити механізми самовідновлення і почати повільне одужання, а у людського суспільства з'явиться шанс вижити і існувати далі.

Зрозуміти мету і сенс того, що відбуваються, – це значить, в першу чергу, зрозуміти, куди рухається світ, які зміни очікують людину, а також, чи є у цього руху раціональні засади. Така постановка питання виходить на філософські проблеми пошуку сенсу людського існування, без рішення якої неможливо сформулювати чітку стратегію майбутнього.

Матеріальний достаток, до якого дійшла сучасна цивілізація, породжує не менше проблем, ніж злидні. Коли немає необхідності боротися з перешкодами, людина відчуває не менший стрес, ніж тоді, коли випробування перевищують її можливості. Душевна рівновага пов'язана, не в останню чергу, з наявністю труднощів і успішним їх розв'язанням. Для відчуття повноти життя необхідний прийнятний рівень стресу. При цьому, стрес не повинен переступати певної межі, коли він стає руйнівною силою.

Сьогодні у багатьох спільнотах, незалежно від рівня економічного і соціального розвитку, люди перебувають у стані безперервного стресу. Сучасна людина вимушена переробляти величезні обсяги інформації, які щомиті надходять до неї з різних джерел, втрачаючи не тільки психічну рівновагу, але і орієнтацію у світі. Це стосується не окремих особистостей або верств населення, а мільйонів людей, незалежно від того, залучені вони у інформаційні процеси, чи ні. Штучна реальність все сильніше заступає реальну дійсність. Світ, що існує навколо нас, у багатьох сенсах виглядає все більше безглуздим. Здається, що хаос набуває глобального характеру. Людська цивілізація, глибоко деформувачи біосферу планети і саму себе, все менше розуміє, куди вона когититься.

Приклади порядку і сенсу показує нам природа. Відірвавшись від природи і зробивши своїм пріоритетом техніку, люди вступили на досить ризикований шлях. У гонитві за покращанням матеріальних сторін життя, вони руйнують його більш важливі засади. Для того, щоб стабілізувати ситуацію, треба з усією відповідальністю поставити питання про новий діалог з природою і нове ставлення до техніки. Враховуючи всю сукупність знань, створених протягом історії, людині треба усвідомити своє місце у космічному круговороті живої та неживої природи, зрозуміти призначення інтелекту у Всесвіті. Якщо й казати про повернення людини до природи, то треба робити це з урахуванням всього того шляху, який пройшла людська культура.

Чи є виникнення людського розуму випадковим, або ж це – результат закономірного процесу, підстави якого слід шукати у початкових станах Універсуму? Якщо поява розуму є не випадковою, це зумовлює одну стратегію цивілізаційного розвитку. Якщо навпаки, – іншу.

У першому випадку має сенс планувати експансію людини у космос, освоєння ресурсів Сонячної системи, сподіватись на зустріч з братами за розумом, створення певного «Союзу Космічних Розумних Істот». Роздумуючи з приводу таких стратегій, ми неминуче впираємось у питання технологій і приходимо до висновку, що наші технології ще тільки виходить з пелюшок, Сучасні людські технології, у

порівнянні з тим, які механізми діють у живій і неживій природі, за великим рахунком, виглядають вкрай недосконалими. Досягнення у фізиці, біології та космології останніх десятиліть показують, що ми знаходимося лише на початку великого шляху, можливості якого безмежні. Технологізму, насправді, дуже мало.

Одним з ключів до майбутнього багато у чому є розкриття таємниць людського мозку. У певному сенсі, мозок можна вважати подобою машини, можливо, – однією з найскладніших з тих, що існують у Всесвіті. Він є не дивом, не незбагненою тайною, а саме надскладною машиною, що діє за своїми законами, які частково розкриті, але багато у чому є незрозумілими. Розкриваючи його внутрішні механізми, сучасна наука не тільки краще зрозуміє його діяльність, але й створює можливості для розкриття невідомих його можливостей. Одночасно з цим, це може допомогти створювати технічні пристрої, що за своїми параметрами будуть наближаються до природного інтелекту. Швидше за все, саме надінтелект допоможе у майбутньому знаходити рішення найважливіших земних проблем і проникнути у далекий космос. Це, скоріше, зробить не обтяжений біологічними потребами homo sapiens, а вільний від біологічних характеристик штучний надінтелект. Яка роль при цьому залишиться прив'язаній до землі людині – про це варто серйозно замислитись.

Якщо звернутися до другої альтернативи і припустити, що розум є випадковою мутацією живої природи, то звідси випливають інша стратегія. Можливо у Всесвіті існує тільки одне єдиний людський розум, що побудував цивілізацію і культуру, здатний шукати відповіді на найскладніші питання, у тому числі, про сенс власного існування. Не виключено, що розум становить небезпеку для самого себе, містить у собі внутрішні, до кінця не досліджені механізми самознищення. Було б дуже сумним, якби його кінець програвим космічним вибухом на всю Сонячну систему. Виявити потенційні механізми самознищення і нейтралізувати їх стає виключно важливим завданням.

Аналіз глобальних викликів, з якими зіткнулося сьогодні людство, призводить до висновку, що цивілізація, що з'явилась завдяки людській діяльності, є не тільки ношою гордістю, але й ворогом. Вона може стати навіть наною могилою. Альтернативою цивілізації можна було б розглядати природу, яка, у цілому, являє собою приклад збалансованості і порядку. Важливо детально зрозуміти глобальні механізми взаємодії між трьома головними її сегментами: неорганікою, життям і інтелектом. Для природи має значення тільки ціле, якому завжди приносяться у жертву окремі індивіди. Щоб вціліти, людині треба уянити це і скорегувати парадигми свого подальшого ьрозвитку. Пам'ятаючи,

що Домом Людського Буття є жива природа, яку потрібно зберігати усіма можливими засобами, необхідно змінити важливі орієнтації культури, з якою і тільки з якою може бути пов'язане людське (надлюдське) існування.

Висновки. Підводячи підсумки, слід зазначити наступне. Глобальні виклики сучасності слід розглядати у трьох основних вимірах: у площині протиріч між цивілізацією і живою природою; як внутрішні протиріччя самої цивілізації; як протиріччя між потребами людської вітальності і інформаційно-комунікативними технологіями. Подолання першої групи протиріч можливе на шляхах мінімізації втручання людини у діяльність живої природи, мінімізації технологізму; подолання другої і третьої групи протиріч лежить у площині максимізації (всебічного вдосконалення) технологізму. Вирішення зазначеного парадоксу можливе на шляхах кардинальних трансформацій свідомості. Людський інтелект повинен не тільки змінити свою форму, підносячись з людського до «надлюдського» рівня і відкриваючи тим самим нові горизонти розвитку, але і наповнитись новим змістом, що відповідає вимогам часу.

Список використаних джерел

- Бард А., Зодерквист Я. Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма : перевод с шведского. Санкт-Петербург : Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004. 252 с.
- Барроуз М. Будущее: рассекречено. Каким будет мир в 2030 году. Москва : ООО «Манн, Иванов и Фербер», 2015. 352 с.
- Биоёмкость планеты как зеркало нашей цивилизационной несостоятельности. URL: <https://ecocrisis.wordpress.com/1-2/suprapopulatia/bio-paradigma/>
- Бостром Н. Искусственный интеллект. Этапы. Угрозы. Стратегии. Москва : ООО «Манн, Иванов и Фербер», 2016. 401 с.
- Впереди XXI век. Перспективы, прогнозы, футурологи. Антология современной классической прогностики. / ред., сост. и автор предисл. И. В. Бестужев-Лада. Москва : Academia, 2000. 480 с.
- Данилов-Данильян В. И, Рейф И. Е. Биосфера и цивилизация. Москва : Энциклопедия, 2016. 432 с.
- Некlessа А. И. *Мировой транзит: от критических технологий к сложной практике. Актуальные проблемы экономики и права. 2015. № 1. 2015. С. 93–107.*
- Симонов В. П. Лекции о работе головного мозга. Потребностно-информационная теория высшей нервной деятельности. Москва : Институт психологии РАН, 1998. 98 с.
- Франклин Д., Эндриус Д. Мир в 2050 году. Москва : ООО «Манн, Иванов и Фербер», 2013. 352 с.

- Шаповал В. Н. Свобода: мечта и бремя есть одно: монография. Saarbrücken : LAP Lambert acad. publ., 2016. 540 с.
- Шваб К. Четвертая промышленная революция. Москва : Эксмо, 2016. 138 с.
- Шмидт Э., Коэн Д. Новый цифровой мир. Москва : ООО «Манн, Иванов и Фербер», 2013. 368 с.
- Fukuyama F. Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution. New York, NY : Farrar, Straus and Giroux, 2002. 272 p.
- Habermas J. Die Zukunft der menschlichen Natur. Auf dem Weg zu einer liberalen Eugenik? Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2001. 125 p.
- Harari, Yuval Noah. *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow*. Random House, UK, 2016. 462 p.
- Kurzweil R. How to Create a Mind. The Secret of Human Thought Revealed. New York : Viking Penguin. 2012. 352 p.
- Kurzweil R. *The Singularity is Near*. New York : Viking Books, 2002. 652 p.
- Tapscott Don. The digital economy: promise and peril in the age of networked intelligence. New York : McGraw-Hill, 1997. 368 p.

References

- Bard, A., & Zoderkvist, Ja. (2004). *Netokratija. Novaja pravjashhaja jelita i zhizn' posle kapitalizma* [Netocracy. The new ruling elite and life after capitalism]. Sankt-Peterburg: Stokgol'mskaja shkola jekonomiki v Sankt-Peterburge [in Russian].
- Barrouz, M. (2015). *Budushhee: rassekrecheno. Kakim budet mir v 2030 godu* [Future: Declassified. What the world will be like in 2030]. Moskva: ООО "Mann, Ivanov i Ferber" [in Russian].
- Bestuzhev-Lada, I. V. (Comp.). (2000). *Vpered i XXI vek. Perspektivy, prognozy, futurologi. Antologija sovremennoj klassicheskoy prognostiki* [The 21st century is ahead. Prospects, forecasts, futurologists. Anthology of Modern Classical Forecasting]. Moskva: Academia [in Russian].
- Biojomkost' planety kak zerkalo nashej civilizacionnoj nesostojatel'nosti* [Bio-capacity of the planet as a mirror of our civilizational failure]. URL: <http://ecocrisis.wordpress.com/suprapopulatia/bio-paradigma/> [in Russian].
- Bostrom, N. (2016). *Iskusstvennyj intellekt. Jetapy. Ugrozy. Strategii* [Artificial Intelligence. Stages. Threats. Strategies]. Moskva: ООО "Mann, Ivanov i Ferber" [in Russian].
- Danilov-Danil'jan, V. I, Rejf, I. E. (2016). *Biosfera i civilizacija* [Biosphere and civilization]. Moskva: Jenciklopedija [in Russian].
- Franklin, D., & Jendrijus, D. (2013). *Mir v 2050 godu* [The world in 2050]. Moskva: ООО "Mann, Ivanov i Ferber" [in Russian].
- Fukuyama, F. (2002). Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution. New York, NY : Farrar, Straus and Giroux.
- Habermas, J. (2001). Die Zukunft der menschlichen Natur. Auf dem Weg zu einer liberalen Eugenik? Frankfurt am Main: Suhrkamp.

- Harari, Yuval Noah. (2016). *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow*. Random House, UK.
- Kurzweil, R. (2002). *The Singularity is Near*. New York: Viking Books.
- Kurzweil, R. (2012). *How to Create a Mind. The Secret of Human Thought Revealed*. New York: Viking Penguin.
- Neklessa, A. I. (2015). Mirovoj tranzit: ot kriticheskikh tehnologij k slozhnoj praktike [World transit: from critical technologies to complex practices]. *Aktual'nye problemy jekonomiki i prava* [Actual problems of economics and law], 1, 93-107 [in Russian].
- Shapoval, V. N. (2016). *Svoboda: mehta i bremja est' odno: monografija* [Freedom: Dream and Burden are One: Monograph]. Saarbrücken: LAP Lambert acad. publ. [in Russian].
- Shmidt, Je., & Kojen, D. (2013). *Novyj cifrovoj mir* [New digital world]. Moskva : OOO "Mann, Ivanov i Ferber" [in Russian].
- Shvab, K. (2016). *Chetvertaja promyshlennaja revolucija* [The fourth industrial revolution]. Moskva: Jeksmo [in Russian].
- Simonov V. P. (1998). *Lekcii o rabote golovnogogo mozga. Potrebnostno-informacionnaja teorija vysshej nervnoj dejatel'nosti* [Lectures on the work of the brain. The need-information theory of higher nervous activity]. Moskva: Institut psihologii RAN [in Russian].
- Tapscott, Don. (1997). *The digital economy: promise and peril in the age of networked intelligence*. New York: McGraw-Hill.

Shapoval V.N.

THE HUMAN IN FRONT OF THE GLOBAL CHALLENGES OF OUR TIME: TO LIVE OR TO DISAPPEAR?

The research is aimed at clarifying the nature of the main challenges experienced by modern civilization, the construction of possible future scenarios, as also the search for the steps that could prevent a slide into global catastrophe. According to the author, the main challenges of our time, should be considered in three main dimensions: 1) in the plane of conflict between civilization and wildlife; 2) as the internal contradictions of civilization itself; 3) as the contradictions of human existence in relation to the world of supertechnologies. Author substantiates the idea that the first group of contradictions is possible to overcome by the way of minimizing human intervention in nature, minimizing technologism; overcoming of the second and third groups of contradictions lies in the plane of maximizing of (the maximum improvement) technologism. Paradox is apparent, its resolution will be exam that humanity must pass to get a skip in the future. An adequate response to the global challenges of our time involves solving a large range of issues. Radical transformation of the mental sphere is key among them. It should not only change its form, speaking relatively, rising from the human to the superhuman level, but be filled with new appropriate content.

Key words: *man, civilization, nature, modern technologies, global problems, artificial intelligence, future.*